

DALŠÍ UTRÁPENÁ RODINA

Petra Dvořáková: Pláňata

Host, Brno 2023, 336 s.

Alena Šidáková Fialová

Petra Dvořáková (1977) patří mezi několik nejpoužtějších českých spisovatelek. Na rozdíl od jiných nejsou její díla založena na tématu nedávných dějin: její „značkou“ je současnost a silné téma pracující s komplikovanými a nefunkčními vztahy a narušenou psychikou postav. Zobrazuje různé „porouchané“ rodiny, generační propasti, psychopatické či jinak problematické osoby, zneuží-

vání, závislosti. Opakují se i prostředí, jež zná spisovatelka z vlastní zkušenosti a která dokáže dobře vystihnout: vesnické společnosti, zdravotnictví, církev.

Nový román *Pláňata* (2023) je její předchozí tvorbě v mnohém podobný a zároveň je i v leccem odlišný. I zde se pohybujeme v prostoru vesnice kdesi na česko-moravském pomezí, i tady jsou rodinné vztahy komplikované, rodiče a děti se navzájem trápí a vyčítají si kdeco, protože to prostě jinak neumějí. I zde se – byť jen okrajově – objeví téma českého zdravotnictví a katolické bigotnosti. V čem jsou však *Pláňata* jiná, je vývoj jednotlivých postav v delším časovém úseku, zakotvený v konkrétních dobových souřadnicích.

Román tvoří prostupující se vyprávění tří členů rodiny, která žije na vesnici v letech 1985 až 1995 (s epilogem z roku 2000). Hlavní postavou a vypravěčkou je Pavlína, kterou potkáváme ve věku nějakých sedmi osmi let. Vyprávění pak doplňuje pohled její matky Aleny a otce Jirky.

A tak zatímco Pavlínino vyprávění začíná dětsky smířeným konstatováním: „*Naši nemají peníze. Je to hlavně proto, že mamka dělá kuchařku ve školce a za to je malá výplata. Se ségrou nám to úplně nevdá, protože víme, že se stejně nedá nic dělat. A taky někdy slyšíme, že si mamka jde půjčovat peníze k babičce. Třeba dvě stovky nebo tak.*“ (s. 11), Alenin part vnímá tentýž problém optikou dospělé a povahově jinak založené ženy: „*S penězi jsme s Jirkou pořád na štíru. Ať děláme, co děláme, skoro nikdy nedokážeme vyjít, a to šetříme prakticky na všem, až si říkám, že Pavlína s Janou nám to jednou vyčtou.*“ (s. 13)

Každou z dospělých postav tak vidíme vysvětlovat a interpretovat vlastní motivace a jednání a zároveň ji pozorujeme zvenčí pohledem druhých: manželka a matka Alena je dětsky lítostivá a stále ve stínu (možná pro-

težované sestry, ale i ufnukaná a ublížená žen-ská, která si věčně stěžuje a zkazí i to málo, co by mohlo vypadat jako rodinná pospolitost. Manžel a otec Jirka je obyčejný vesnický chlap, který dře v továrně a pak na domku, v němž se – nedobrovolně – tísni s tchány, ale také opilec a slaboch, jenž myslí jen na svoje uspokojení. Jejich vztah s Alenou osciluje mezi zákopovou válkou a spojenectvím dvou zklamaných lidí, kteří mají alespoň na koho svalit svůj neúspěšný život a nedokáží (a vlastně ani nechtějí) svou situaci jakkoliv měnit.

Pavlína zpočátku jen řeší „dětské“ starosti, nemoci, školu, kamarádky, hračky a oblečení. Postupem času si začíná uvědomovat, že rodinné vztahy nejsou takové, jaké by měly a mohly být. Její citové potřeby nikdo nevnímá, „divné“ věci, jako že ji tatínek v noci přijde pohladit a stisknout nebo že se ji kamarádkin dědeček snaží „pusinkovat a mazlit“, nikdo nebere vážně. Pavlína si průběžně potvrzuje, že cílem rodiny je neupozorňovat na sebe, nedělat problémy, neutráčet peníze a nechtít víc, než co má nejbližší okolí. V dětství je Pavlíniným jediným voláním o pomoc „nevysvětlitelný“ kašel, s přicházejícím dospíváním se začíná uzavírat, osamostatňovat a vymezovat. Toxické rodiče v jejím životě postupně nahrazují první lásky, s nimiž získává milostné zkušenosti, studium na „zdrávce“ a komplikované hledání vlastní životní cesty. Čím dál častěji se dostává vztek a odmítání rodinných vzorců, což vede k nečekaně ráznému závěrečnému činu.

Kromě běžných Pavlíniných dětských starostí, Aleniných stízností a Jirkových výmluv je důležitou součástí prózy reflexe dobových realii a danosti (výhody členství v KSČ, příbuzní v emigraci, shánění nedostupných věcí, ponižování od nerudných a hrubých lékařů-diletantů atd.) z perspektivy jednoduchého člověka, kterému jde o hlavně o to, mít se alespoň tak dobře jako nejbližší okolí.

Postupně nabývají na důležitosti i celospolečenské události a fenomény, jako byla čer-nobylská havárie, revoluce v osmdesátém devátém, transformace společnosti i trhu v devadesátých letech a na ni navázané společenské proměny. To vše je tu představeno s příznačnými dobovými symboly: i tato rodina schraňuje „západní“ igelitky a obaly od čokolád, závidí druhým tuzexové zboží, sleduje listopadové demonstrace v televizi, vyráží na první zájezdy do západních obchodních domů, sdílí naivní nadšení z nového začátku i následné vystřízlivění, marně touží po lepším v nových a nových zaměstnáních u soukromníků a nakonec se utvrzuje ve svém výchozím přesvědčení, že „obyčejný“ člověk se bude mít vždycky stejně špatně, na rozdíl od „těch nahoře“, co si umějí „nahrabat“.

Dvořáková umí vyhmátnout společensky rezonující téma, ať už jde o nefunkční rodiny a jejich nekonečné mocenské boje, dětská traumata, rozdělení společnosti podle socio-ekonomického statusu, či život na periferii. Umí věrohodně popsat „divnou“ rodinu, kterou můžeme sledovat jako zajímavého živočicha v akváriu: takového, jaký nijak zvlášť neprovokuje naše vlastní vnímání a jistoty, protože takhle špatně to s námi určitě není (ostatně na tom tomtéž jsou vystaveny úspěchy pořadů typu *Výměna manželek*).

Jako učebnice psychopatologie malé české rodiny to je působivé, jako vzpomínkové album osmdesátých a devadesátých let s dobře odpozorovanými detaily doby dokumentárně cenné. Jako celek to však postupně jede čím dál více samspádem stereotypů, v kolejnících, které už známe (třeba z posledního románu Aleny Mornštajnové). K vybočení ze škatulky čtivého mainstreamového románu o rodinných trápeních by to přece jen chtělo o trochu víc. ■